

Inledning: Integration bland unga

Diskussionen om integration i Sverige behöver förnyas. Den är visserligen passionerad och livlig men bygger till stor del på framhävdandet av enstaka fall, anekdotiska belägg och känslor. I diskussioner där starka känslor är inblandade kan det vara svårt att ta till sig information som inte passar den åsikt man redan har – faktaresistensen drabbar oss alla. Men med en förhoppning om att politiker, samhällsdebattörer, studenter, forskare och människor i allmänhet har både intresse och respekt för hur verkligheten faktiskt ser ut vill vi med denna bok bidra till en kunskapsgrund som kan göra integrationsdebatten mer konstruktiv.

Våra analyser fokuserar på ungdomar och unga vuxna. Integration i denna åldersgrupp rör ett Sverige i nära framtid, och de ungas erfarenheter och livssituation kommer att påverka landet för lång tid framöver. Detta sträcker sig utöver deras egen livshistoria till nästa generation, bland annat via de värderingar som de överför till sina egna barn, liksom de sociala och materiella villkor som kommer att prägla dessa barns uppväxt.

De ungdomar vi studerar föddes 1996, just det år då betänkandet *Sverige, framtiden och mångfalden* publicerades (SOU 1996:55), vilket låg till grund för propositionen *Från invandrarpolitik till integrationspolitik* (Prop. 1997/98:16). Frågan om mångfald och integration har följt denna kohort från födelsen, och utvecklingen av immigrationen till Sverige, liksom debatten kring den, har garanterat ämnets aktualitet under deras barn- och ungdomsår. Denna bok handlar om en mångkulturell generation präglad som ingen tidigare av immigration och mångfald. Mer precist handlar vår studie just om deras integration, och om framtiden: 96:ornas, integrationens och Sveriges.

Integration kan utvärderas både som ett tillstånd och som en process. Vi studerar integration som ett tillstånd genom att jämföra unga med svensk och unga med utländsk bakgrund med varandra inom många olika områden – ekonomi, attityder, utbildningsval, religiositet, hälsa och mycket mer. Insikten att integration bör mätas i olika dimensioner är central i vår analytiska ansats. Vi studerar också integration som en process. Skillnader mellan grupper förändras, och en riktning mot likhet är också en indikation på integration, även när det fortfarande finns skillnader. Vi kan till och med se detta som en skarpare form av analys, även om både skillnader i sig och deras utveckling över tid är relevanta. Ett av de viktiga bidragen i våra analyser är just att vi kan följa våra unga över tid, från 14 års ålder till 23: Hur utvecklas skillnader i utbildningskarriärer mellan unga med olika bakgrund? Umgås unga med olika bakgrund med varandra, och förändras umgängesmönstren över tid? Bildar man familj med varandra? Hur olika är unga med skilda ursprung i termer av religiositet och attityder, och närmar man sig varandra i attityder och värderingar när man blir äldre? Vi frågar också om unga med utländsk bakgrund som själva är födda i Sverige är mer lika sina skolkamrater med svensk bakgrund än de som själva immigrerat till Sverige är – det är ett bra test på hur viktig exponeringen för det svenska samhället är för integrationen. (Se Faktaruta 1 på s. 28–29 för definitioner av ’utländsk’ m.fl. begrepp.)

Integration är inte en enskild företeelse, utan ett sammansatt fenomen som vi menar har strukturella, sociala, kulturella, politiska och hälsomässiga dimensioner. Att prata om långsam eller snabb integration utan att förklara vilket slags integration man menar är nästan meningslöst, eftersom integrationen inom olika områden ser olika ut och utvecklas på olika sätt. Våra samlade resultat visar att en flerdimensionell analysmodell ger en komplex bild – men även om den är mer krävande än en svartvit bild är det just detta mångfärgade porträtt av integrationen vi behöver ha tillgång till, och hålla i minnet.

Sammanfattning: Konturerna

Sammanfattningen av våra resultat visar integrationens kontrastriktedom. Men innan vi redogör för denna vill vi ändå, som en introduktion, återge konturerna.

Vi använder en avståndsmetafor för att beskriva integrationen – ”hur långt har den kvar att gå?” – men vi vill redan nu markera att detta inte innebär att ett samhälle utan skillnader nödvändigtvis skulle vara eftersträvansvärt. Hur långt integrationen *bör* gå är en fråga för varje medborgare och för det demokratiska samtalet. Vi diskuterar denna fråga i avslutningen, men våra analyser är beskrivande och inte av normativ karaktär.

En stiliserad bild av integrationen bland unga är att (1) den så kallade strukturella integrationen (utbildning, jobb, inkomst, m.m.) ligger överraskande nära, med ett viktigt undantag, nämligen oavslutade grundskole- och gymnasieutbildningar; (2) den sociala integrationen ligger långt bort, och vi uppmärksammar särskilt det etniskt präglade partnervalet och könsskillnaderna rörande detta för unga med bakgrund i länder i Mellanöstern (t.ex. Irak, Turkiet, Syrien och Libanon) och Afrika (främst Somalia och Etiopien/Eritrea); (3) den kulturella integrationen ligger fjärran, särskilt med avseende på religiositet men också, fast i mindre grad, värderingar som gäller jämställdhet och inställning till familj och sexualitet; (4) den politiska integrationen är avlägsen när det gäller röstning, men inte politiskt intresse; (5) när det gäller adaption, definierat som olika aspekter av hälsa och välbefinnande, finns nästan inga avstånd, och de skillnader som finns går oftast i motsatt riktning mot vad man skulle kunna förvänta sig. Unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt en stark framtidsoptimism, god allmän hälsa och hög

egenskattad livskvalitet, och deras psykiska välbefinnande är inte sämre än andra ungdomars.

Kan dessa konturer bidra till att karakterisera integrationen och antyda dess framtid? Det finns flera begrepp i forskningen som söker sammanfatta ett lands integrationsregim, de flesta baserade på amerikanska erfarenheter och inte särskilt tillämpliga på Sverige. Våra resultat talar emot en traditionell amerikansk bild av så kallad rak integration som närmast ofrånkomligt löper över tid och mellan generationer. Likaså har idén om segmenterad assimilation – enligt vilken en del av gruppen immigranter infogas i majoritetssamhällets huvudfåra, en annan förpassas till en existerande underklass – bara begränsad bäring på svenska förhållanden.

Om vi ska söka en kortform för brokigheten i våra resultat får det istället bli *selektiv integration*. Bestämningen 'selektiv' baseras på att (1) unga med utländsk bakgrund i genomsnitt har höga ambitioner, stor framtidstro, gör goda framsteg i skolan i relation till sina studieförutsättningar samt i hög och ökande grad når högskoleexamen, medan (2) de sociala och kulturella avstånden mellan unga med olika bakgrund är stora. Selektiviteten gäller också ursprungsregion, där de sociala och kulturella avstånden mellan unga med svenskt och utländskt ursprung är särskilt framträdande när de senare har en bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika. Som vi diskuterar i kapitel 10 är detta inte underligt med tanke på den stora socioekonomiska och kulturella distans som finns mellan Sverige och många av immigranternas vanligaste ursprungsländer. Men redan här vill vi påminna om att vi oftast pratar om genomsnittsskillnader mellan grupper. Inom dessa grupper finns som regel en stor variation, och man kan inte utifrån en grupps genomsnitt dra slutsatser om enskilda individer.

Ett begrepp som relaterar till frågan om olika typer av integration är 'parallella samhällen', som har tagit plats i integrationsdiskussionen. Ibland likställs parallella samhällen med det som av polisen definieras som 'utsatta områden', det vill säga områden med "låg socioekonomisk status där kriminella har en inverkan på lokalsamhället" (Polismyndigheten 2021). I sådana områden bor mer än en halv miljon människor, och en stor majoritet har utländsk bakgrund. Unga med utländsk bakgrund växer betydligt oftare än andra upp i dessa områden, vilket leder till ojämlika villkor i termer av trygghet och frihet att forma sitt vuxenliv. Problemet med utsatta områden är alltså relevant för integrationsfrågan, men vi har inte själva studerat detta närmare.

På basis av våra resultat vill vi dock belysa en mindre extrem form av uppdelning bland unga i Sverige i dag. Man skulle – i kontrast till det entydigt negativt laddade begreppet parallellsamhälle – kunna kalla det för ett *separerat samhälle*, och 'separerat' ska då inte förstås som något normativt eller antagonistiskt, utan bara som en beskrivning av att unga med bakgrund i olika länder lever åtskilda och på flera sätt olika liv. Det separerade bygger inte på en enda faktor utan på en kombination av stark boendesegregation, stora skillnader i risken att växa upp i fattigdom och socioekonomiskt utanförskap, en omfattande etnisk parbildning samt stora och i många stycken bestående skillnader i religiositet och värderingar. Uttrycket 'separerat' ska inte heller tolkas som någon tudelning, utan ett antal olika grupper kan dela socioekonomiska egenskaper och bostadsområden men vara åtskilda såväl socialt som kulturellt. Det finns också motkrafter till det separerade samhället, exempelvis tvärkulturella vänskapsband och mellanetniska parbildningar i flera grupper, frånvaron av stora och marginaliserade etniska enklaver trots stark segregation samt en stor blandning av unga med olika bakgrund i gymnasie- respektive universitets- och högskoleutbildning.

Den selektiva integrationen rymmer en dynamisk potential, nämligen att den strukturella integrationen kan slå in en kil i det separerade samhället. En inte osannolik utveckling är att med växande representation på arbetsmarknaden av personer med utländsk bakgrund, också i yrken som kräver lång utbildning, så kommer – förutsatt att den etniska diskrimineringen inte är alltför stark – kontaktytorna mellan olika grupper att öka. Detta skulle kunna leda till ökad integration också i andra avseenden, exempelvis fler mellanetniska parbildningar och en minskad boendesegregation när allt fler med utländsk bakgrund har stabil sysselsättning och goda inkomster. Det sannolika är dock att skillnader i religiositet och vissa värderingar kommer att kvarstå och hämma social integration – och i värsta fall förståelsen mellan olika grupper, med risk för bestående fördomar.

Vid sidan av den huvudfära som representerar strukturell integration i kombination med ett separerat samhälle finns en klar risk för en etniskt präglad marginalisering, med en hög överrepresentation av unga med utländsk bakgrund bland dem med låg eller ofullbordad utbildning. Med högre risker att hamna i utanförskap och brottslighet kan en del av dessa komma att leva sina liv separerat inte bara i relation till dem med svensk bakgrund utan också i relation till samhället i stort.

Sammanfattning: Detaljerna

Strukturell integration

Boendesegregation: Unga med utländsk bakgrund – för definitioner av 'utländsk', 'svensk' och andra centrala begrepp, se Faktaruta 1 på s. 28–29 – bor i genomsnitt i ett bostadsområde där andelen personer med utländsk bakgrund utgör drygt 40%. Motsvarande andel för unga med svensk bakgrund är 14%. Inom gruppen med utländskt ursprung finns en stor variation – till exempel bor unga med bakgrund i länder i Afrika och Mellanöstern i genomsnitt i områden med särskilt höga andelar personer med utländsk bakgrund.

Skolmiljö: Vi hittar nästan inga skillnader i skolresurser eller skolklimat mellan elever med svensk och utländsk bakgrund. I skolor där många har utländsk bakgrund är engagemanget högt och ambitionerna mycket höga. Däremot är dessa skolor rörigare, med mer störningsmoment, som dock för det mesta gäller lättare saker som för sen ankomst och ovärdat språk, medan tyngre problem som fysiskt våld och förekomst av vapen och fusk är ovanliga. Elevsammansättningen skiljer sig kraftigt mellan skolor, och unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt fler klasskamrater från resurssvaga hem. På det hela taget har skolornas olika karakteristika inte några stora effekter på skillnader i betyg eller studieval. Kvalitetsskillnader mellan grundskolor bidrar på detta sätt bara marginellt till skillnader mellan elever med svensk och elever med utländsk bakgrund när det gäller utbildningskarriären.

Ekonomi: Unga med utländsk bakgrund bor i familjer med lägre inkomst, som i större utsträckning behöver ekonomiskt bistånd för sin försörjning. Fattigdomen har också blivit allt mer koncentrerad till dessa familjer. Dessa skillnader återspeglas inte i ungas egna ekonomiska standard i de tidiga tonåren – unga med svensk och unga med utländsk bakgrund har ungefär samma tillgång till kontantmarginal och pengar för att delta i aktiviteter med vänner. I de senare tonåren och de tidiga vuxenåren har unga med utländsk bakgrund lägre inkomster och sämre egen ekonomi än unga med svensk bakgrund, men inkomstskillnaderna vid 30 års ålder är inte så stora – och väsentligt mindre än i föräldragenerationen.

Grundskola: Unga med utländsk bakgrund anstränger sig mer i skolan och ser mycket oftare sin utbildning som viktig. De lägger mer tid på läxor än unga med svensk bakgrund, och vid 14 års ålder uttrycker de oftare en vilja att studera på universitet. Trots detta har de lägre betyg i skolan än barn till svenskfödda föräldrar, vilket inte tycks bero på diskriminering utan på skillnader i studieförutsättningar. En allvarlig konsekvens av de låga betygen är att relativt många unga med utländsk bakgrund saknar behörighet till ett nationellt program på gymnasiet.

Gymnasium: De högre utbildningsaspirationerna yttrar sig i att unga med utländsk bakgrund väljer studieförberedande program på gymnasiet i betydligt högre utsträckning än barn till svenskfödda på samma betygsnivå. Genomströmningen är dock lägre bland unga med utländsk bakgrund, vilket bara i liten grad förklaras av att de gick in i gymnasiet med lägre betyg. Denna grupp är också kraftigt underrepresenterade på yrkesutbildningar. Vi visar dock att en styrning av unga med lägre betyg till yrkesutbildningar sannolikt inte skulle förändra gruppskillnaderna i andelen som når gymnasieexamen.

Universitet och högskola: Efter gymnasiet går unga med utländsk bakgrund i högre grad än andra över till universitet eller högskola. Det gäller både dem som gått högskoleförberedande gymnasieprogram och dem som gått yrkesprogram. Andelen med universitets- eller högskoleexamen är ungefär lika hög bland unga med svensk respektive utländsk bakgrund. Så har det inte alltid varit. I kohorter födda på 1970-talet hade unga

med utländsk bakgrund betydligt lägre andelar, för dem som är födda på 1980-talet minskade detta gap kraftigt och i vår 1996-kohort tycks det alltså vara uttraderat.

Högsta uppnådda utbildningsnivå: Vi ser alltså två motverkande krafter. Unga med utländsk bakgrund har i genomsnitt lägre betyg i grundskolan och fler lämnar skolan tidigt. Men de är samtidigt oftare än andra unga målmedvetna, ambitiösa och jobbar hårdare. De har också högre aspirationer både mätt som förväntningar på framtiden och som högre övergångssannolikheter till högre utbildning vid givna betyg. Resultatet av detta är en tudelad fördelning, där vi inte ser någon nackdel i toppen av utbildningsfördelningen, men en uttalad nackdel i botten. En oroväckande hög andel unga med utländsk bakgrund, särskilt de som invandrat efter åtta års ålder, uppnår inte en gymnasieutbildning (och många når inte ens behörighet att påbörja ett nationellt gymnasieprogram).

Sysselsättning: Av dem som gått yrkesprogram är det en hög andel som etablerar sig ganska snabbt på arbetsmarknaden, men unga med utländsk bakgrund har svårare att etablera sig efter genomgången yrkesutbildning. Detta gäller särskilt för män som gått yrkesprogram med inriktning mot mansdominerade yrken. Diskriminering skulle kunna vara en orsak till detta. Inkomstskillnaderna vid 30 års ålder (för kohorten födda 1989) är dock totalt sett små, men med en överrepresentation i de lägsta inkomstdecilerna för dem med utländsk bakgrund.

Social integration

Kontakt mellan grupper: Det finns ingen social klyfta mellan barn till utrikesfödda och barn till svenskfödda i grundskolan. Många unga med svensk respektive utländsk bakgrund umgås med varandra i skolan och en hel del (men betydligt färre) har vänner över denna gräns. Vänskap mellan unga med svensk och utländsk bakgrund är betydligt vanligare när de strukturella omständigheterna är gynnsamma, det vill säga när den etniska koncentrationen är måttlig. Högstadiel elever med svensk bakgrund som går i skolor där de flesta andra också har det har sällan vänner med utländsk bakgrund.

Etnisk social preferens: Givet hur sannolikt det är att bli vän med någon från en annan etnisk grupp utifrån hur många man har omkring sig ('möjlighetsstrukturen'), så finns det i nästan alla grupper en ganska stark tendens att söka sig till dem med liknande kulturell bakgrund. Denna 'ingrupspreferens' är dock relativt svag bland unga med svensk bakgrund, så vi finner inget stöd för att unga från majoritetsgruppen isolerar sig eller har särskilt svårt att bryta mellanetniska sociala barriärer. Skillnaden i mellanetniska kontakter varierar kraftigt mellan grupper med bakgrund i olika regioner, vilket påminner oss om att 'unga med utländsk bakgrund' är en heterogen grupp.

Etniska partnerval: Att gifta sig eller vara samboende med någon från en annan etnisk bakgrund är en klassisk indikator på social integration. Men medan många från våra grannländer och en hel del från övriga Europa har partners med svensk bakgrund, är detta mycket ovanligt bland dem som har sitt ursprung i länder i Mellanöstern eller Afrika. Bland samboende kvinnor är det bara 10–14 % i sex av de vanligaste ursprungsländerna som har en partner med svensk bakgrund – bland män är andelen dubbelt så hög. Denna svaga mellanetniska partnerbildning kommer att ha konsekvenser även för integrationen i nästa generation och kan till exempel påverka språk och nätverk.

Negativa sociala relationer: Risken att bli mobbad, att inte ha några vänner och att vara föremål för social uteslutning är relativt låg för både unga med utrikesfödda och unga med svenskfödda föräldrar. Två saker sticker ut: de som nyligen flyttat till Sverige är oftare socialt isolerade, och både mobbning och mer subtil social uteslutning varierar med sammansättningen i skolklasserna – unga med svensk bakgrund är något mer utsatta i klasser där många har utländsk bakgrund och vice versa.

Familj och socialt kapital: Utlandsfödda föräldrar från vissa regioner (t.ex. Afrika) har höga skilsmässotal medan andra (t.ex. Mellanöstern) har låga. Växelvis boende, som gäller för hälften av alla separerade familjer med svensk bakgrund, förekommer mycket sällan i familjer med utlandsfödda föräldrar. Dessa utövar något större kontroll över sina barns göranden och låtanden, och familjer med utländsk bakgrund har i genomsnitt en

något starkare sammanhållning. Överlag har familjer med utländsk bakgrund lägre 'socialt kapital', uppfattat som kontakter med barnens vänner och deras föräldrar.

Diskriminering: När de unga i vår studie var i 14-årsåldern fann vi ingen systematisk och bara en svag etnisk snedvridning när det gäller upplevelsen av att vara orättvist behandlad (på fyra olika arenor: i skolan; i kollektivtrafiken; på utställnen; av polis och vakter). I 19-årsåldern upplever unga med olika bakgrund ungefär lika mycket orättvis behandling mer generellt, men unga med utländsk bakgrund upplever sig oftare orättvist behandlade på grund av nationell eller etnisk bakgrund. Vi finner ingen diskriminering vad gäller betygssättning i grundskolan. Detta betyder förstås inte att unga med utländsk bakgrund inte kommer att möta diskriminering senare i livet, exempelvis på bostads- och arbetsmarknaden.

Gruppfördomar: Attityder till andra grupper är övervägande positiva. Ungdomar med svensk bakgrund har något oftare negativa attityder gentemot utrikesfödda från icke-europeiska än från europeiska länder, men ingen enskild etnicitet eller nationalitet sticker ut. Farhågan om ett utbrett svenskhät bland unga med utländsk bakgrund finner inget stöd i våra analyser; tvärtom har unga med utländsk bakgrund i genomsnitt en mycket positiv bild av majoritetsbefolkningen. Ett tänkvärt resultat är att unga med utländsk bakgrund i ungefär samma utsträckning som unga med svensk bakgrund har negativa attityder till andra utländska grupper. Fördomar mellan olika etniska grupper visar ett komplext mönster och understryker hur mångkulturellt det svenska samhället är.

Kulturell integration

Etnisk identifiering: Unga med utländsk bakgrund identifierar sig mindre med Sverige än unga med svensk bakgrund, men benägenheten att identifiera sig med Sverige ökar mellan generationer och med ålder. Ungefär två tredjedelar av dem som själva fötts i Sverige av utrikesfödda föräldrar rapporterar "ganska" eller "mycket stor" identifikation med Sverige. Med åldern ökar också benägenheten att identifiera sig både med svensk och

med en annan bakgrund, vilket visar att integration kan ske till en dubbel etnicitet, så kallad 'bindestrecksetnicitet'.

Språk: Unga med utländsk bakgrund har lägre resultat på språktest och en lägre självskattad kompetens i svenska språket. Detta gäller även unga som fötts i Sverige.

Religion och religiositet: Detta är den domän där unga med utländsk bakgrund skiljer sig mest från unga med svensk bakgrund. Nära hälften med utländsk bakgrund i vår kohort identifierar sig som muslimer och ungefär en tredjedel som kristna, medan 41 % av unga med svensk bakgrund säger att de inte tillhör någon religion och 57 % identifierar sig som kristna. Men det är främst religiositeten (mätt som hur viktig religionen är för de unga) som skiljer ut sig; den är mycket starkare bland unga med utländsk bakgrund, även när de själva är födda i Sverige. Totalt är det 70–75 % av dem med utländsk bakgrund som menar att religionen är ganska eller mycket viktig för dem, medan motsvarande siffra för unga med svensk bakgrund är 14 %. Religiositeten minskar överlag mellan 14 och 19 års ålder, men den minskar lika mycket bland unga med svensk som med utländsk bakgrund, så skillnaden mellan dem är oförändrad.

Värderingar och attityder: Näst efter religiositeten är andra attityder och värderingar det som mest skiljer de unga i vår studie. Slutsatsen om sådana skillnader bygger på frågor om inställning till familj och sexualitet, om jämställdhet mellan könen, anpassning till svenskars respektive utrikesföddas kultur, acceptans för våld och synen på integration. Särskilt stora skillnader är det i frågor om abort och homosexualitet, men även synen på jämställdhet och acceptansen för våld skiljer sig påtagligt åt. Den grupp som utmärker sig på alla dessa punkter är flickor med svensk bakgrund; de är liberala i frågor om familj och sexualitet, starkt positiva till jämställdhet och negativa till våld. Skillnaden mot pojkar med bakgrund i länder i Mellanöstern och Afrika är stor (fast dessa medelvärdeskillnader rymmer givetvis variation mellan individer). Vad gäller attityder hittar vi en tendens till integration: unga med utländsk bakgrund som är födda i Sverige har, i jämförelse med dem som själva invandrat, värderingar som i genomsnitt ligger något närmare genomsnittet bland unga

med svensk bakgrund. Ungdomar blir överlag mer liberala mellan 14 och 19 års ålder, men gruppskillnaderna förändras inte märkbart.

Politisk integration

Politik: Bland unga med svensk bakgrund är valdeltagandet mycket högt – 90% av dem anger att de röstade i 2014 års riksdagsval. Unga med utländsk bakgrund uppvisar betydligt lägre siffror, men däremot har de i genomsnitt större politiskt intresse, även för svensk politik, än unga med svensk bakgrund och är minst lika samhällsengagerade.

Adaption, framtidstro och hälsa

När det gäller ungdomars psykiska välbefinnande, självkänsla, framtidstro, självskattade hälsa och livstillfredsställelse finns det få och små skillnader mellan dem med svenskt och utländskt ursprung. Däremot finns det en nackdel för unga födda i Sverige med utrikesfödda föräldrar i dödlighet, vilken dock är extremt låg i unga år. Det är värt att framhålla hur hög framtidstron är bland unga med utländsk bakgrund; hela 90% av dem tror att de kommer att få det bra i framtiden, och utbildningsaspirationerna såväl som tron på en bra ekonomisk framtid är rentav något högre än för unga i majoritetsbefolkningen.